





ส มเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นเจ้าฟ้า
นักอนุรักษ์ของปวงชนชาวไทย พระองค์ทรงตระหนักถึงความ
สำคัญของการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของประชาชนที่
จำเป็นต้องเริ่มจากการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและผืนป่า



นับแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์เรื่อยมา พระองค์โดยเสด็จตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจและทรงเยี่ยมราษฎรตามท้องที่ห่างไกล ทุกกันดารทั่วประเทศ ได้ทอดพระเนตรเห็นชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน สภาพผืนป่า ผืนน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน

พระราชทานแนวทางหรือแนวพระราชดำริในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ตลอดมา ดังเช่นทรงมีพระราชโราชวาท ณ ศูนย์การประชุมนานาชาติบาเซิลนา นครบาเซิลนา ประเทศสเปน ในวันที่ 5 ตุลาคม 2551 ความว่า

“ในช่วง 4-5 ทศวรรษที่ผ่านมา คนส่วนใหญ่มองพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เพียงแค่งานพัฒนาหรือพัฒนาชนบท แท้ที่จริงแล้ว ทรงเห็นเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะเป็นกุญแจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน”



จึงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะสนองพระราชดำริและ
สานต่อพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า
เพื่อช่วยเหลือพสกนิกรชาวไทยให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยตระหนักเห็นความสำคัญของ
การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งน้ำ อาหาร
เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้คงอยู่สืบไป





โดยทรงมีพระราชดำริและดำเนินงานหลายอย่างที่ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น “โครงการอนุรักษ์ พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริและการจัดตั้ง ธนาคารพืชพรรณ” ทรงสนับสนุนให้มีการรวบรวมพันธุ์พืช เฉพาะถิ่น พืชหายาก และใกล้สูญพันธุ์ ทำการศึกษาวิจัย สภาวะที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต ตลอดจนประโยชน์ของ พืชชนิดต่าง ๆ โดยทรงเล็งเห็นว่าการจะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ไว้ได้อย่างยั่งยืน ต้องเริ่มต้นที่การปลูกฝังความเข้าใจ ความรัก ความผูกพัน และการมองเห็นความงดงามของทรัพยากรธรรมชาติให้กับประชาชน ตั้งแต่ระดับเยาวชนเป็นต้นมา จึงทรงส่งเสริมให้มีการดำเนินกิจกรรม โครงการ “สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน” เพื่อสร้างจิตสำนึกรักและ ห่วงแหนทรัพยากรในท้องถิ่น ที่จะเกื้อหนุนให้เกิดความรักชาติและแผ่นดิน โดยใช้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้พรรณพืชในท้องถิ่น ทั้งความรู้ทางวิชาการ



เช่น ชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ ลักษณะสัณฐานพืช การออกดอก ออกผล การกระจายพันธุ์ และความสัมพันธ์เชิงระบบนิเวศ ตลอดจน ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์พืชด้านต่าง ๆ เช่น เป็น พืชอาหาร พืชสมุนไพร และใช้ในงานหัตถกรรม ทั้งนี้ ไม่เพียงเป็นการ อนุรักษ์พันธุ์พืชเท่านั้น ยังนับเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ต่อไปในอนาคตอีกด้วย



“โครงการรักษาน้ำน่าน” สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงให้ความสำคัญกับการรักษาป่าต้นน้ำ ซึ่งนอกจากจะเป็นจุดกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญต่าง ๆ ในประเทศไทย ป่าต้นน้ำยังช่วยป้องกันปัญหาน้ำท่วมและดินถล่ม โดยเฉพาะป่าต้นน้ำในจังหวัดน่านที่พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินบ่อยครั้ง ทรงทราบปัญหาการบุกรุกถางป่าเพื่อใช้เป็นพื้นที่การเกษตร ส่งผลให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงทุกปี ทรงสนับสนุนการดำเนินโครงการ “รักษาน้ำน่าน” เพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำน่าน ทรงพระราชทานแนวทางโดยมุ่งเน้นให้ดำเนินการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ รวมไปถึงการสร้าง



อาชีพให้กับราษฎรในท้องถิ่น และการให้ความรู้แก่ประชาชนและเยาวชนว่าทุกสิ่งล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทรงสนับสนุนให้ดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากทรงเห็นปัญหาการลดลงของต้นรัก *Gluta usitata* (Wall.) Ding Hou ในธรรมชาติ ต้องมีการนำเข้ายางรักจากต่างประเทศ หรือใช้สารสังเคราะห์ทดแทน ส่งผลให้ภูมิปัญญาการใช้ยางรักเพื่อผลิตงานศิลปหัตถกรรมลดน้อยลง และขาดผู้สนใจสืบทอด จึงมีพระราชดำริ “โครงการศึกษายางรักเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย” โดยส่งเสริมการปลูกต้นรักเพื่อนำมาผลิตเป็นยางรักธรรมชาติคุณภาพดี และถือเป็นการส่งเสริมอาชีพให้กับประชาชนอีกด้วย



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมายังหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (กรมป่าไม้เดิม) เป็นการส่วนพระองค์ครั้งแรก เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2537 ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พิพิธภัณฑ์พืช กรมวิชาการเกษตร และหอพรรณไม้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เชื่อมต่อข้อมูลพรรณไม้แห้งกับศูนย์ข้อมูลพันธุ์กรรมพืชที่สวนจิตรลดา โดยทำการบันทึกข้อมูลในฐานข้อมูล พร้อมทั้งถ่ายภาพสไลด์ตัวอย่างพรรณไม้แห้งบันทึกลงในแผ่นซีดี ด้วยทรงเห็นประโยชน์ในการเก็บรักษาข้อมูลไว้ ณ หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหอพรรณไม้ เพื่อลดความเสี่ยงจากการสูญหายของข้อมูล พร้อมทั้งพระราชทานพระราโชวาทว่า



“การมอบฐานข้อมูลทางด้านพืชในหน่วยงานต่าง ๆ นั้น หน่วยงานต่าง ๆ มีหอพรรณไม้ เช่น กรมป่าไม้ มีพืชที่นักวิชาการนักวิจัยรุ่นเก่า ๆ ได้เก็บตัวอย่างพรรณพืชแห้งเก็บไว้เป็นเวลาเกือบจะร้อยปีแล้ว ตัวอย่างพรรณไม้เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสูงจะเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษา แต่ว่าของต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมเก่าแก่ไปตามกาลเวลาจะเสียหายอย่างน่าเสียดาย แต่สมัยนี้เรามีเทคโนโลยีที่จะรักษาส่งเหล่านี้เพื่อให้ให้นักวิชาการได้ศึกษาก็ขอให้ช่วยกันทำโครงการถ่ายรูปและถ่ายข้อมูลพรรณไม้ เพื่อเป็นฐานข้อมูล แต่การเก็บฐานข้อมูลไว้แห้งเดียวอาจสูญหายได้ก็มีความคิดกันว่า จะให้หน่วยงานต่าง ๆ ช่วยกันเก็บ หากที่หนึ่งเกิดเหตุเสียหายไปก็จะได้มีข้อมูลเอาไว้ไม่สูญหายไปจากประเทศไทยหรือจากโลกนี้ไปหมด ฐานข้อมูลนี้เป็นของมีค่าต้องช่วยกันดูแลให้ดีและผู้ที่จะมาใช้ให้ถูกต้อง ให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยแก่นุชนุษยชาติต่อไป โครงการแบบนี้ไม่ใช่ว่าจะทำให้สำเร็จในเวลาสั้น ๆ ต้องมีโครงการระยะที่หนึ่ง ระยะที่สอง และระยะต่อไป”



นอกจากนี้ ทรงมีความสนพระทัยศึกษาพืชพื้นเมืองของประเทศไทย คราวเสด็จอุทยานแห่งชาติดอยภูคาเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2539 ได้ทรงเก็บช่อดอกของต้นชมพูภูคา *Bretschneidera sinensis* Hemsl. จำนวน 2 ช่อ และพระราชทานจัดเก็บเป็นตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิง (H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn No. 1) ณ หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช





กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช โดยสำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช ดำเนินภารกิจด้านการศึกษาวจัยพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย (Flora of Thailand) เพื่อดำเนินการศึกษาทบทวนพรรณพืชที่มีต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของประเทศไทย โดยได้รับความร่วมมือจากนักพฤกษศาสตร์ไทยและต่างประเทศ ในการประชุมพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย ครั้งที่ 12 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 25-29 พฤศจิกายน 2545 ณ หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จเป็นองค์ประธานเปิดการประชุม และร่วมฟังการบรรยายผลการศึกษาวจัยด้านอนุกรมวิธานพืช



นอกจากนี้ พระองค์ทรงมีความสนพระทัยด้านการจัดการหอพรรณไม้เป็นอย่างมาก และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมชมหอพรรณไม้ที่สำคัญหลายแห่งในต่างประเทศ โดยเฉพาะที่สวนพฤกษศาสตร์คิว กรุงลอนดอน ประเทศสหราชอาณาจักร เสด็จพระราชดำเนินไปเป็นการส่วนพระองค์บ่อยครั้ง และได้เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดการประชุมพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย ครั้งที่ 16 ณ สวนพฤกษศาสตร์คิว เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2557 พร้อมนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมธนาคารเมล็ดพันธุ์ (Millennium Seed Bank) ณ เวคเฮิร์ต เพลส (Wakehurst Place) ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชที่ใหญ่ที่สุดในโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการสูญพันธุ์ของพืช โดยการเก็บเมล็ดไว้เพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในอนาคตและสามารถนำกลับไปปลูก ณ แหล่งที่อยู่เดิม



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระกระแสรับสั่งเรื่องโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์ กับอธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในฐานะเป็นหน่วยงานหลักในการศึกษาวิจัยด้านทรัพยากรพืชว่า

“ประเทศไทยควรเข้าร่วมโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์กับสวนพฤกษศาสตร์คิว เพื่อเป็นการป้องกันการสูญพันธุ์ของเมล็ดพืชพื้นเมือง พืชป่า และพืชหายากของประเทศไทย อีกทั้ง สามารถนำเมล็ดพันธุ์กลับมาเพาะในถิ่นอาศัยเดิมได้หากมีความจำเป็นในอนาคต และให้ดำเนินการหาแนวทางในการร่วมกันทำงานดังกล่าว”

ทั้งนี้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ร่วมสนองพระราชดำริ โดยดำเนินการจัดทำบันทึกความร่วมมือ (Memorandum of Collaboration) กับสวนพฤกษศาสตร์คิว สหราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2558 เพื่อตกลงความร่วมมือในการเข้าร่วมโครงการธนาคารเมล็ดพันธุ์ รวมถึงความช่วยเหลือทางวิชาการ ตลอดจนวิธีการเก็บตัวอย่างเมล็ดที่ถูกต้อง เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรพรรณพืชของประเทศไทยในระยะยาวต่อไป

ด้วยพระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ทรงปฏิบัติ ได้สร้างประโยชน์นานับการให้แก่ประเทศไทย เป็นที่ประจักษ์แล้วถึงพระวิริยะอุตสาหะ ตลอดจนพระทัยที่เปี่ยมด้วยความเสียสละเพื่อประโยชน์สุขแก่ราษฎรทุกหมู่เหล่า

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สำนักในพระมหากรุณาธิคุณ และชาวซึ่งเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้ร่วมสนองงานตามพระราชดำริ ในโอกาสมหามงคลยิ่งที่ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา ปีพุทธศักราช 2558 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้จัดทำหนังสือ “สารานุกรมพืชในประเทศไทย (ฉบับย่อ) เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา” เพื่อแสดงความจงรักภักดีและร่วมเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ พร้อมนำเสนอสาระความรู้เกี่ยวกับพรรณพืชให้แก่เยาวชน ประชาชน และผู้สนใจทั่วไป ได้เห็นความงดงาม ความน่าสนใจ และเกิดความปิติที่จะศึกษาและอนุรักษ์พืชพรรณตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ต่อไป

บรรณานุกรม

- สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน. (2543). กรุงเทพฯ: โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- คณะอนุกรรมการจัดทำสารานุกรมสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑ ในคณะกรรมการจัดงาน เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558 สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2558). พระการุณย์อุ่นเกล้าชาวสยาม พระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ศิริชัย หวังเจริญตระกูล (บรรณาธิการ). (2551). สัมมนาวิชาการศึกษาเยาวชนรักเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.